

Elävä kuva maakunnallisesta kulttuurivaikuttajasta

Pasi Saarimäki:

Puhumalla puolelleen. Viljo S. Määttälä vaikuttajana ja verkostoitujana. Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 98. Kaustinen 2017. 288 s. ISBN 978-951-9268-75-0.

Filosofian tohtori Pasi Saarimäen haastatteluihin ja arkistoaineiston analyysiin perustuva elämäkertatutkimus kuvaa maakuntaneuvos Viljo S. Määttälän (1923–2016) monipuolista vaikuttajanuraa 1950-luvulta 2000-luvun alkuun asti. Saarimäki tekee näkyväksi Määttälän poikkeuksellisen kyvyn luoda niin yksittäisiin henkilöihin kuin yhteisöihin ulottuvia yhteistyöverkostoja, joiden avulla hän pystyi harvinaisen menestyksellisesti edistämään tärkeinä pitämiään asioita. Samalla tutkimus valaisee yleispätevästi viime vuosisadan jälkipuoliskon yhteiskunnallisen ja maakunnallisen vaikuttamisen toimintatapoja.

Viljo S. Määttälä, 'Viljo Ässä', oli lähes legendan asemaan noussut keskipohjalainen kulttuurivaikuttaja, jonka työn vaikutukset heijastuivat Keski-Pohjanmaata laajemmalle alueelle. Hän oli järjestömiehes, organisaattori, kulttuurivaikuttaja, kulttuuritapahtumien ideoija ja organisoija sekä maakunnallinen vaikuttaja. Hänen työnsä heijastui poikkeuksellisen laajalle, vaikka työnsä ytimenä oli aina keskipohjalaisuuden sekä paikallisen ja maakunnallisen kulttuurin edistäminen.

Saarimäki kuvaa huolella mutta kuitenkin pääasioiden pitäytyen Määttälän elämänkaarta ja tärkeimpiä merkkipaaluja hänen työ- ja vaikuttajaurallaan. Määttälän tapauksessa olisi voinut helposti ajautua yksityiskohdian ja nyanssien syövereihin, mutta tämän Saarimäki onnistuneesti välttää. Suuri linja piirtyy selkeästi esille ja lukijalle jää muistiin Määttälän työuran päävaiheet ja tärkeimmät aikaansaannokset.

Teos on samaan aikaan sekä henkilökuva päähenkilöstä että seikkaperäinen kuvaus hänen aikaansaannoksistaan keskipohjalaisena kulttuurivaikuttajana. Saarimäki keskittyy ennen muuta Määttälän menestykselliseen toimijan ja vaikuttajan uraan, mutta tuo laajasti esille myös Määttälän ominaisuuksia, luonteenpiirrettä ja persoonaa (esim. sivut 79, 86, 266). Määttälän Aili-vaimo jää tosin teoksessa täysin kuvaamatta, vaikka hän esiintyi usein miehensä rinnalla. Perhe ja koti limittyivät yhteen Määttälän julkisen toiminnan ja esiintymisten kanssa. Tästä kertovat muun muassa lukuisat Määttälöiden kotona järjestetyt tapaamiset ja kestitsemiset, joissa vaimon rooli oli keskeinen.

Määttälä oli kouluja käymätön mutta sivistynyt mies, jota häiritsi tavattomasti se, että hänellä ei nuorena ollut mahdollisuutta käydä kouluja. Tämän puutteen hän kuitenkin korvasi opiskelemalla itsenäisesti ja käyttämällä kaikki tapaamisetkin itsensä kehittämiseen ja kykyjensä jalostamiseen. Luonteeltaan ja olemukseltaan hienostunut Määttälä sopi erinomaisesti pienen ja vähäväkisen maakunnan kulttuuriseksi keulakuvaksi.

Viljo S. Määttälällä oli kyky viedä aloittamansa asiat maaliin. Siinä auttoi ahkeruus ja luja usko hänen edistämänsä asioiden oikeutukseen. Määttälän aikaansaannoksia olivat muun muassa Kaustisen kansanmusiikkijuhlien nostaminen yhdeksi Suomen suosituimmista ja merkittävimmistä kulttuuritapahtumista (s. 131–173), Kansantaiteenkeskuksen rakentaminen (s. 248–254) ja keskipohjalaisen kulttuurin tukeminen Keski-Pohjanmaan kulttuurirahaston asiamiehen ominaisuudessa (s. 106–113). Näissä toimissaan hän ei tavoitellut koskaan henkilökohtaista taloudellista etua tai menestystä, vaan teki elämäntyönsä yhteisten asioiden hyväksi. Niitä hän ajvoin sitten ponnekkaasti ja pelottomasti. Kun oli hyvällä asialla, energian saattoi suunnata oikeisiin kohteisiin. Hän oli maakunnan mies, jolle keskipohjalaisuus identiteettinä, kulttuurina ja alueena olivat kaikki kaikessa.

Saarimäki on pyrkinyt mahdollisimman suureen rehellisyyteen kuvauksessaan. Hän ei vain ylistä Määttälän aikaansaannoksia, vaan yrittää nostaa esille myös pinnanalaiset jännitteet ja erimielisyydet. Kovin hyvin hän ei tässä onnistu, mutta se ei johdu yrityksen puutteesta, vaan enemmän kuvattavasta henkilöstä. Määttälä oli poikkeuksellisen vähän ristiriitoja herättänyt henkilö, minkä Saarimäki tuo useassa yhteydessä aiheellisesti esille. Hänellä oli nykytermein ilmaisuna erinomaiset vuorovaikutustaidot ja kykyä toimia tilanteen vaatimalla tavalla erilaisten ihmisten kanssa. Arvo maailmaltaan nuorisoseuralainen, alkioilainen ja maalaisliittolainen Määttälä oli verkostoitumisen mestari.

Saarimäki jakaa Viljo S. Määttälän elämänkaaren kolmeen päävaiheeseen. Ensimmäinen oli nuorisoseurakausi. Määttälä omaksui nuorisoseura-aatteen ydinarvot hyvästä ihmisestä ja kunnan kansalaisesta. Hän alkoi toimia aktiivisesti omissa paikallisseurassaan,

mistä hän kohosi maakunnallisen piirijärjestön toiminnanjohtajaksi. Maakunnan nuorisoseuroissa neuvojana, ohjaajana ja puhujana kiertänyt järjestöaktiivi tutustui jo tässä vaiheessa syvästi Keski-Pohjanmaan. Nuoruudessa syntyneistä kontakteista oli hänelle hyötyä myöhemmällä työuralla.

Toinen vaihe oli maakunnallisen hallintomiehen kausi, jota luonnehti toiminta maakuntaliiton toiminnanjohtajana ja Keski-Pohjanmaan kulttuurirahaston asiamiehenä. Verkostot laajenivat näin kuntapäätäjiiin, maakunnallisiin yritysjohtajiin ja kulttuuripersooniin. Samalla tietotaito lisääntyi osaavien ihmisten kanssa toimiessa. Maakuntarahaston asiamiehenä Määttälä saattoi laittaa alulle ja tukea taloudellisesti monia keski-pohjalaisia kulttuurihankkeita.

Kolmas merkittävä vaihe oli Kaustisen Kansanmusiikkijuhlien isäntänä ja kasvoina toimiminen. Määttälällä oli poikkeuksellisen suuri ansio siinä, että Kaustisen juhlista tuli niin suosittu ja valtakunnallisesti tunnettu. Tämä vaihe oli yhtä menestystarinaa, kuten Saarimäki hyvin kuvaa. Kuvaavaa on myös, että Saarimäellä ei ole juuri mitään kirjoitettavaa Määttälän ammatista tähän aikaan. Hän oli Yleisradion Keski-Pohjanmaan alueradiion ohjelmapäällikkö. Työ mahdollisti Määttälälle ajan ja energian uhraamisen musiikkijuhlien ja muiden maakunnallisten kulttuurihankkeiden hyväksi.

Saarimäki tuo teoksessa esille Määttälän elämään liittyneen mielenkiintoisen piirteen liittyen hänen verkostoihinsa. Monissa hankkeissa oli mukana sama ydintoimijoiden joukko. Samat miehet, nimenomaan miehet, istuivat eri toimielinten, tapahtumien ja hankkeiden hallintoelimissä. Tämän pienen piirin kanssa ja kautta Määttälä ideoi ja edisti asioita ja laittoi niitä käytäntöön. Toiminta oli tehokasta, mutta nykykatsannon mukaan kovin läpinäkyvää tai demokraattista se ei ollut. Määttälä tunnustaakin haastattelussa, että hän ei olisi voinut toimia nykyisten jääviyssäädösten vuoksi sillä tavalla kuin hän toimi. Kun istui monella vaikuttajan paikalla samaan aikaan, saattoi hyvin edistää tärkeitä kokemiaan asioita. Muilla verkoston sisäpiiriläisillä oli sama tilanne. Tällainen se oli maan tapa silloin, eikä siihen kiinnitetty huomiota tavalla, joka olisi näkynyt tai kuulunut.

Pasi Saarimäki jättää teoksessaan kertomatta, mitä Määttälän suurimmalle elämäntyölle tapahtui aktiivisen yhteiskunnallisen vaikuttajan uran päätyttyä. Määttälän unelmana oli rakentaa Kaustiselle Kansantaiteenkeskus, joka rakennuksena kokoaisi yhteen ja symboloisi kansanmusiikin ja kansantaiteen ympärille kertynyttä monipuolista kokonaisuutta. Suurin ponnistuksin aikaansaatu rakennus, jonka rakentamisessa Määttälä ei säästänyt voimia eikä verkostojensa hyödyntämistä, osoittautui alusta lähtien taloudellisesti haastavaksi ylläpitää. Taloudelliset ongelmat johtivat lopulta katastrofiin, josta kärsivät myös musiikkijuhlat.

Viljo S. Määttälä näki Kansantaiteenkeskuksen ja myös musiikkijuhlien vaikean tilanteen ja siitä syntyneet syvät ristiriidat Kaustisen kunnassa ennen kuolemaansa. Olisi ollut kiinnostavaa ja tarpeellista kuvata myös tämä vaihe, koska kaikki Määttälän aikaansaama ei menestynyt toivotulla tavalla. Tämän vaiheen kuvaamista jättäminen, vaikka Määttälä ei ollutkaan silloin enää vastuutehtävissä, synnyttää asioista perillä olevalle lukijalle vaikutelman, että Saarimäki ei halunnut rikkoa kuvaa Määttälän hohdokkaasta urasta näillä tapahtumilla. Määttälän ura olisi kestänyt tämänkin vaiheen kuvaamisen, siksi poikkeuksellinen ja menestyksellinen se oli.

Aaro Harju, FT
Kansalaisfoorumi